

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERĐİŐİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi/The Journal of International Social Research

Cilt: 14 Sayı: 80 Eylül 2021 & Volume: 14 Issue: 80 September 2021

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

COVID-19 PANDEMİ SÜRECİNDE ÇOCUKLARDA SALGIN ALGISI VE ANKSİYETE

PERCEPTION OF OUTSTANDS AND ANXIETY IN CHILDREN DURING COVID-19 PANDEMIA

Nuray ŞİMŞEK*
Yurdagöl SELVİ**
Neslihan Gülőah İZGİ***
Eda ALBAYRAK****

Abstract

Aim: This study was conducted to examine the perception and anxiety of epidemics in children during the COVID-19 Pandemic process. The population of the research consisted of ten school-age children between the ages of 8-15 in a city in Central Anatolia. Criterion sampling, one of the purposive sampling methods, was used to form the study group. The data of the study were collected within 30 days by means of semi-structured interview form and observation. The collected data were analyzed by the use of descriptive analysis.

Methods: Findings consist of three themes, seven categories and forty-five codes. These themes are determined as Covid-19, Covid-19 process and after Covid-19. The categories for these themes are presented under the headings of children's thoughts, feelings, protective measures, activities to spend time in this process, and plans for the post-process. It was determined that the participants were afraid of the Covid-19 epidemic and dying, their anxiety levels were quite high, their daily routines changed in this process and they spent a lot of time on the internet.

Conclusion: The mental health of children who are at high risk of being affected mentally during the epidemic should be supported. It is thought that making explanations about the virus and the process in a language that they can understand, preventing excessive internet use, protecting from the coronavirus infodemic and a possible secondary trauma, and creating daily routines where family members can spend quality time together will reduce the negative effects of the process.

Keywords: Covid-19 outbreak, School age child, Anxiety.

*Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakóltesi, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hemőirelięi, Doç. Dr., Kayseri / Türkiye, E-Posta: nuraysimsek@erciyes.edu.tr

**Sukha Wellness Clinic, Uzman Hemőire, Kayseri / Türkiye, E-Posta:yurdagulsevli@gmail.com

***Kayseri Develi Hatice-Muammer Kocatürk Devlet Hastanesi, Uzman Hemőire, Kayseri /Türkiye, E-Posta: nghancer@hotmail.com

****Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakóltesi, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hemőirelięi, Arő. Gör., Kayseri / Türkiye, E-Posta: eda.albayrak@erciyes.edu.tr

*Uluslararası Pandeminin Ruh Sağlığına Yansımaları ve Psikososyal Bakım Kongresi, Erzurum, Türkiye, 24- 25 Haziran 2021

1. GİRİŞ

WHO tarafından 11 Şubat 2020'de adlandırılan COVID-19, yeni bir pandemik hastalık olarak ilan edilmiş ve küresel halk sağlığı sorunu olarak potansiyel ölümcül bir hastalığın etkenini temsil ettiği bildirilmiştir (Rothan ve Byrareddy, 2020; WHO, 2020).

Yetişkinlerde daha güçlü immun yanıtların olması, aşırı immun yanıtların akut solunum sıkıntısı sendromuna yol açmasına neden olmaktadır ve bundan dolayı COVID-19 yetişkinlerde daha fazla çocuklarda ve ergenlerde daha az görülmektedir (Ping-Ing, Ya-Li ve Po-Yen, 2020). Pediatrik vakaların %2,5'inde şiddetli hastalık görülmüş ve erişkine göre daha az mortalite bildirilmiştir. COVID-19 ile ilgili literatürde çocuklar hakkındaki veriler kısıtlı olup çalışmaların çoğu Çince olarak yayınlanmıştır (Henry, Lippia, Plebania, 2020).

Literatüre bakıldığında çocuklarda daha az enfeksiyon görülmesinin olası nedenlerinden biri çocukların dış ortamda daha az zaman geçirmeleri ve daha az uluslararası seyahat etmeleridir. Böylece daha az virüs teması olabilir (Henry, Lippia, Plebania, 2020; Ping-Ing, Ya-Li ve Po-Yen, 2020). Çocuklarda enfeksiyon riskinin artmaması için dünyada ve Türkiye'de, topluma yönelik bazı önlemler alınmıştır. Bunlardan biri de çocuklarda dışarı çıkma yasağıdır. Araştırmalara göre, dünya çapında tüm çocukların yüzde altmışı, sokağa çıkma yasağının tamamen (%7) veya kısmen (%53) uygulandığı 82 ülkeden birinde bulunmaktadır. Bu oran, 1,4 milyar çocuğa karşılık gelmektedir (Unicef Eylem Planı, 2020). Sokağa çıkma yasaklarının konduğu bu dönemde, milyonlarca çocuk salgının gizli mağdurları olma riski altında bulunmaktadır. Evde kalan ve dışarı çıkamayan çocuklarda, sosyalleşememeye ve hastalık tehdidinde karşıkorku ve kaygı (anksiyete) gelişmesi muhtemeldir.

Korku, gerçek veya gerçek olmayan bir durum ve tehlike karşısında ortaya çıkan, emosyonel istenmeyen bir davranış, duygusal bir tepkidir. Kaygı belirli bir duruma bağlanamayan, nedeni açıkça tanımlanamayan, kişinin kendisini nasıl koruyacağını bilemediği, genel bir rahatsızlık, huzursuzluk ve sinirlilik halidir. Kaygı genellikle yaşanan strese göre gösterilen normal bir tepki oluşumudur (Arıkan 2019).

Freud'un Anksiyete Kuramı'na göre, ego, anksiyetenin (kaygının) yaşandığı ve anksiyeteye yönelik savunmaların geliştirildiği yapıdır. Ego, engellemeler ve dış dünyadan gelebilecek saldırılarla karşı karşıya geldiği zaman bu tehditlere karşı kaçış yolu kullanır. Gerçeklik anksiyetesi bu kaçış yollarından biridir ve gerçek bir tehdiye karşı yaşanan korku duygusudur. Gerçeklik anksiyetesinde dış dünyada tehlikeli bir durumun varlığı söz konusudur. Beklenen ya da yaklaşan bir dış tehlikenin algılanması sonucu geliştirilen bir tepkidir. Göğüste sıkışma, çarpıntı, terleme, tuvalet ihtiyacı gibi fiziksel bazı durumlar ve yoğun huzursuzluk eşlik edebilir (Gençtan 2002; Kocabaşoğlu, N., b.t.).

Sonuç olarak, COVID-19 salgını ve bu süreçte çocukların evde kalması gibi alınan tedbirler ve aile içinde COVID-19 ile ilgili konuşmalar, haberler çocuklarda bir dış tehdit olarak algılanabilir. Algılanan bu dış tehdit çocuklarda korku ve kaygıya neden olabilir.

Literatür incelendiğinde COVID-19 pandemisi ile ilgili yapılan çalışmalarda, çocuklar ile ilgili psikososyal boyutta sınırlı sayıda çalışma vardır. Literatüre katkı sağlayacağı düşünülen bu çalışmada, COVID-19 pandemi sürecinde çocuklarda salgın algısı ve anksiyete durumlarına dikkat çekmek ve bu durumları açığa çıkarmak amaçlanmıştır.

1.1. Araştırma Soruları

Okul çağı çocuklarının COVID-19 salgını ile ilgili algıları nasıldır?

Okul çağı çocuklarının COVID-19 salgını ile ilgili kaygıları nasıl etkilemiştir?

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Deseni

Bu çalışma kapsamında, bir olguya ayrıntılı anlam kazandırmak ve incelemek amacıyla nitel araştırma yöntemi kullanılmış ve nitel araştırma yöntemine ait bir desen olan fenomenoloji deseninden yararlanılmıştır. Olgu bilimi olarak adlandırılan fenomenoloji olayların varlığını inceleme ve tanılama yöntemidir (Canlıoğlu, 2019). Araştırmanın merkezinde bireysel tecrübeler yer almaktadır. Araştırmalarda bireylerin algılamaları ve olaylara yükledikleri anlamlar incelenir (Baş ve Akturan, 2008). Bu desenin temelini bireysel tecrübeler

oluşturmaktadır. Araştırmacı, katılımcının kişisel tecrübeleri ile ilgilenir, bireyin algılamaları ve olaylara yükledikleri anlamları inceler.

Okul çağında olan 8-15 yaş arasındaki çocuk bireylerin COVID-19 salgını hakkında bilgi düzeyleri, duyguları, düşünceleri, eylemleri ve gelecek ile ilgili planlarını ayrıntılı bir şekilde ortaya koymak için bu desen tercih edilmiştir. Ayrıca katılımcıların belirttikleri görüşlerden hareketle COVID-19 salgını ile ilgili algıları ve yükledikleri anlamlara dikkat çekmek için fenomenoloji deseni kullanılmıştır.

2.2. Çalışma Grubu

Bu çalışma İç Anadolu'da yer alan bir ildeki 8-15 yaş arasındaki okul çağı çocukları ile yürütülmüştür. Ruhsal bir hastalık tanısı almamış olan, çalışmaya kendi isteğiyle katılan ve ebeveyn oluru alınan çocuklar dahil edilmiştir. Çalışma grubunu oluşturmak için amaçlı örneklem yöntemlerinden ölçüt örnekleme uygulanmıştır. Bu örnekleme yönteminde temel amaç; önceden belirlenmiş birtakım ölçütleri karşılayan bütün durumların çalışılmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu çalışmada da belirlenen ölçütleri karşılayabilmek için ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Çalışma, veri doygunluğuna ulaşmaya kadar devam etmiş ve 10 kişiyle sonlandırılmıştır. Katılımcılara gizlilik kapsamında farklı isimler verilmiştir. Araştırmada yer alan katılımcılara yönelik demografik bilgiler Tablo 1'de sunulmuştur.

KATILIMCILAR	CİNSİ YET	YAŞ	ANNE ÖĞRENİM DURUMU	BABA ÖĞRENİM DURUMU	ANNE MESLEK	BABA MESLEK
GÜL	Kadın	12	Üniversite	Lise	Sağlık Sektörü	Sağlık Sektörü
AYLA	Kadın	11	Üniversite	Üniversite	Memur	Memur
ELA	Kadın	10	Üniversite	Üniversite	Sağlık Sektörü	Sağlık Sektörü
ZEHRA	Kadın	9	Lise	Üniversite	Ev Hanımı	Askeriye
SARE	Kadın	13	Lise	Üniversite	Ev Hanımı	Askeriye
UFUK	Erkek	13	Ortaokul	Üniversite	Ev Hanımı	Serbest Meslek
CEYLİN	Kadın	9	Üniversite	Lise	Sağlık Sektörü	Sağlık Sektörü
MAYSA	Kadın	8	Üniversite	Üniversite	Serbest Meslek	Serbest Meslek
ALİ	Erkek	10	Üniversite	Üniversite	Sağlık Sektörü	Serbest Meslek
EFE	Erkek	15	Üniversite	Lise	Serbest Meslek	Serbest Meslek

Tablo 1. Katılımcılara yönelik demografik bilgiler.

Tablo 1'de katılımcıların %70'inin kadın olduğu, çoğunluğunun ebeveyn öğrenim durumlarının üniversite olduğu, %40'ının ebeveynlerinin sağlık sektöründe çalıştığı görülmektedir.

2.3. Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada veri toplama aracı olarak derinlemesine görüşme tekniklerinden yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ve gözlem tekniği kullanılmıştır. Görüşme tekniğine uygun olarak literatür doğrultusunda hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşmeler karşılıklı yüz yüze görüşme şeklinde yapılmış, görüşme sırasında katılımcılar, araştırmacı tarafından gözlemlenerek katılımcıların verdiği cevaplar ile beden dillerinin tutarlılığı incelenmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme formu soruları aşağıda yer almaktadır, gözlem notları ise, bulgular bölümünde aktarılmıştır.

Yarı yapılandırılmış görüşme formu soruları:

1. COVID-19 salgını hakkında neler biliyorsunuz?
2. COVID-19 salgını ile ilgili düşünceleriniz neler?
3. COVID-19 salgını ile ilgili duygularınız neler?
4. COVID-19 salgını ile ilgili eylemleriniz neler?
5. COVID-19 salgını bittikten sonra neler yapmayı planlıyorsunuz?

Not: Görüşme soruları için yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmış, katılımcının verdiği cevaba göre ek sorular sorulması planlanmıştır

2.4. Veri Toplama Süreci

Araştırma kriterlerine uyan çocuklar ve ebeveynlerine çalışmanın adı, amacı ile ilgili bilgi verildikten sonra, çalışmayı kabul edenlerin ebeveynlerinden onayı alınmıştır. Sonrasında ikinci yazar tarafından katılımcılara yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile sorular sorulmuş, gözlem tekniği ile de katılımcının beden dili, yüz ifadeleri gözlenerek, sözel olarak ifade ettikleri ile davranışları arasındaki tutarlılık değerlendirilmiştir. Her katılımcı için ayrılan süre ortalama 25 dakika olmuştur. Veri toplama süreci bir ay sonunda veri doygunluğuna ulaşıldığı düşünülerek tamamlanmıştır. Görüşme sonunda elde edilen veriler aynı araştırmacı tarafından analizleri yapılmak üzere transkripte dönüştürülmüştür.

2.5. Geçerlik Güvenirlik

Bu çalışmada araştırmacılar tarafından, geçerlik ve güvenirliliği tehdit eden faktörleri en aza indirmek veya ortadan kaldırmak için çeşitli önlemler alınmıştır (Aydın, 2014; Yıldırım ve Şimşek, 2013). Alınan önlemler Tablo 2’de sunulmuştur.

Geçerlik	İç Geçerlik	Uzman görüşünün alınması (2 uzman)	
Geçerlik	İç Geçerlik	Uzun süreli etkileşim	
		Doğrudan alıntı	
		Katılımcı teyidi	
		Gözlem	
		Dış Geçerlik	
	Dış Geçerlik	Veri toplama aracı ve sürecinin açıklanması	
		Veri analiz sürecinin açıklanması	
		Çalışma grubunun özelliklerinin açıklanması	
		Çalışma grubunun seçim şeklinin belirtilmesi	
		Çalışmanın uygulama sürecinin betimlenmesi	
Güvenirlik	İç güvenirlik	Araştırmacının rolünün betimlenmesi	
		Kullanılan yöntemin seçim gerekçesinin açıklanması	
	Dış güvenirlik	Geçerlik ve güvenirlik önlemlerinin açıklanması	
		Amaçlı örnekleme	
		Kayıt cihazı kullanılarak veri kaybının önlenmesi	
		Bulguların yorum yapılmadan sunulması	
		Verilerin sonuç kısmında uygun şekilde tartışılması	
		Veriler arasında tutarlılığın kontrol edilmesi	

Tablo 2. Çalışmada Alınan Geçerlik Güvenirlik Önlemleri.

Çalışmada kullanılmak üzere, araştırmacı tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu, çalışmanın iç geçerliğini sağlamak için, uzman görüşlerine sunulmuştur. Hazırlanan görüşme formu, sağlık bilimlerinde görev yapan bir öğretim üyesine ve eğitim bilimlerinde görev yapmakta olan bir öğretim üyesi olmak üzere iki uzmanın görüşlerine sunulmuştur. Ayrıca 8 yaşında bir çocuğa uygulanan form, anlaşılabilirlik açısından değerlendirilmiştir. Geri bildirimlerden elde edilen veriler doğrultusunda, araştırmacı tarafından soruların açıklığı, uygunluğu, anlaşılabilirliği gibi hususlar açısından form tekrar incelenmiş ve gerekli düzenlemeler yapılarak son hali oluşturulmuştur. Katılımcılarla yapılan görüşmeler sırasında, her bir soru ile ilgili katılımcı cevapları tekrar edilerek, katılımcının teyit etmesi istenmiş, yanlış anlaşılabilir kısım varsa, düzeltilmiştir. Görüşme yapılmadan önce, katılımcıya açıklamalar yapılmış, görüşme esnasında doğal bir sohbet ortamı oluşturulmaya çalışılmıştır. Görüşmelerin süresi ortalama 25 dakika sürmüştür. Katılımcıların görüşmede verdikleri cevaplar, hiçbir değişiklik yapılmadan, bulgular bölümünde

aynen alıntılar şeklinde sunulmuştur. Çalışmada iki adet veri toplama aracı kullanılarak iç geçerlilik yüksek tutulmaya çalışılmıştır.

Dış geçerliği sağlamak için araştırma modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları, verilerin toplanması, verilerin analizi ve bulguların nasıl düzenlendiği ayrıntılı olarak betimlenmiştir. Ayrıca çalışmanın katılımcıları, çalışmanın amacına katkı sağlayacak uygun bireylerden oluşmaktadır.

Araştırmada bulguların tamamı yorum yapılmadan direk alıntı şeklinde okuyucuya sunulmuştur. Görüşme sırasında kayıt cihazı kullanıldığı için, görüşmede elde edilen verilerin, kaybı önlenerek iç güvenilirlik (tutarlılık) artırılmaya çalışılmıştır. Ayrıca veriler dört araştırmacı tarafından bağımsız bir şekilde okunmuş, kodlar, kategoriler ve temalar oluşturulmuş ve araştırmacılar arasında fikir birliğine varılmıştır.

2.6. Verilerin Analizi

Verilerin analizinde betimsel analiz yöntemleri kullanılmıştır. Bu çerçevede betimsel analiz yoluyla veriler tanımlanmış, birbirine benzeyen veriler belirli kavram ve kodlar çerçevesinde bir araya getirilip kategori ve temalar oluşturulmuştur.

2.7. Araştırmanın Etik Yönü

Bu çalışma için Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurul'undan onay, 8-12 yaş arasındaki çocukların ebeveynlerinden, sözlü izin ve "Bilgilendirilmiş Gönüllü Olur Formu" alınmıştır. 12-15 yaş arasındaki çocuklar için ise hem kendilerinden hem de ebeveynlerinden sözlü izin ve "Bilgilendirilmiş Gönüllü Olur Formu" alınmıştır

3. BULGULAR

Bulgular toplam üç tema, yedi kategori kırk beş koddan oluşmaktadır Bazı sorularda, katılımcıların bir soru içerisinde belirtmiş oldukları düşünceler, birden fazla kodun altına alınmıştır. Görüşme sırasında verilen cevaplar ile katılımcının beden dili ile yüz ifadelerinin tutarlılığı karşılaştırılmıştır. Bütün alıntılara italik, tırnak içinde ve değiştirilmeden yer verilmiştir.

Tablo 3. "Covid-19 Salgını hakkında neler biliyorsunuz?" sorusuna ilişkin katılım görüşleri.

TEMA	KATEGORİ	KOD	GÜL	AYLA	EL A	ZEHR A	SAR E	UFU K	CEYLİ N	MAYS A	AL İ	EF E	
COVİ D-19	Covid-19 Salgını	Çin'den yayılmıştır	*	*		*		*					
		Yarasadan bulaşmıştır		*		*					*		
		Öldürücüdür	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
		Laboratuvar ortamında oluşturulmuştur	*						*				
		Bulaşıcıdır					*				*	*	*
		Virüstür		*				*	*				*

Tablo 3.'de katılımcıların "Covid-19 Salgını hakkında neler biliyorsunuz?" sorusuna cevapları yer verilmiştir. Katılımcıların tamamı Covid-19 salgınının öldürücü olduğunu ifade etmişlerdir. Katılımcılardan Maysa'nın cevabı aşağıdaki şekildedir.

"Sevdiklerimizden ayırıyor, öldürebiliyor. Hasta ediyor. Bulaşıcı bir hastalık."

Katılımcılardan bazıları Covid-19'un Çin'den yayıldığını, yarasadan bulaştığını ve bulaşıcı bir hastalık olduğunu ifade etmişlerdir. Ayla, düşüncelerini "*Çin'de yayılan bir virüs. Yarasadan olduğu söyleniyor. Çok bulaşıcı bir hastalık. Tüm ülkeyi kapladı. Hatta tüm dünyayı...*" şeklinde belirtmiştir.

Katılımcılardan Ufuk ise, Covid-19 hakkındaki bildiklerini "*Laboratuvarında oluşturulmuş bir virüs diye biliyorum. Ölümcül ve insanları kısıtlıyor, o yüzden ciddiye alınması gereken bir virüs*" şeklinde ifade etmiştir.

TEMA	KATEGORİ	KOD	GÜL	AYLA	ELAZI	ZEHRA	SARE	UFUK	CEYLAN	MAYSA	ALİ	EFER
COVID-19	Düşünceler	Sevdiklerinden ayırma	*	*						*	*	*
		Hayatı olumsuz etkileme		*	*	*						
		Sağlığın ve özgürlüğün önemini anlama					*					
		Kısıtlama		*		*		*				
		Temizlik kurallarının önemini anlama						*		*	*	

Tablo 4. "Covid-19 salgını hakkında neler düşünüyorsunuz?" sorusuna ilişkin katılımcı görüşleri.

Tablo 4'te katılımcıların Covid-19 ile ilgili düşünceleri yer almaktadır. Ayla ve Zehra hayatı olumsuz etkilediğini ve kısıtlayıcı olduğunu ifade etmişlerdir. Zehra, düşüncelerini, "*Hayatı çok kötü etkiledi. Hep kısıtlandık.*" şeklinde ifade etmiştir. Covid-19'un, sağlığın, özgürlüğün ve temizlik kurallarının önemini anlattığını Sare şu ifadeyle anlatmıştır: "*Temizlik kuralları aslında ne kadar da önemliymiş. Covid sonra sağlığımızın ne kadar önemli olduğunu, özgürlüğümüzün ne kadar önemli olduğunu öğretti bize.*" Katılımcılardan Gül ise, "*Covid-19'un sevdiklerimizden ayırdığını Keşke çıkmasaydı Covid-19. Herkesten uzak kaldık. Arkadaşlarımızdan, akrabalarımızdan uzak kaldık, sevdiklerimizden ayırdı bizi. Dışarı çıkıp eğlenip oynayamadık.*" şeklinde ifade etti. Katılımcının bu düşüncelerini dile getirirken oldukça üzgün ve düşünceli bir yüz ifadesi olduğu gözlemlenmiştir.

TEMA	KATEGORİ	KOD	GÜL	AYLA	EL A	ZEHR A	SAR E	UFUK	CEYLİN	MAYSA	AL İ	EF E
COVİD-19	Duygular	Üzülme	*			*	*	*		*	*	
		Korkma	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
		Sinirlenme	*							*		
		Mutsuzluk		*						*		
		Kaygı				*	*			*		*
		Kızgınlık								*		
		Şaşkınlık										*
		Sıkıntı	*	*					*	*		

Tablo 5. Covid-19 Salgını ile ilgili duygularınız nelerdir?" sorusuna ilişkin katılımcı görüşleri.

Tablo 5'te katılımcıların Covid-19 hakkındaki duyguların yer almaktadır. Katılımcıların tamamının Covid-19 salgınından korktuklarını, çoğunun ise, üzülmediği, sinirlendiği, mutsuz olduğu, kızgınlık ve sıkıntı duyduğu görülmektedir. Ceylin duygularını ifade ederken şu cümleleri kullanmıştır:

"Kızgınlım, sinirleniyorum, birazcık korkuyorum, birazcık mutsuzluk var. Covid-19 olduğu sürece pek mutlu olamayacağız ama yine de mutlu olabilmek için bazen dışarıdan bir şeyler alıyoruz. Korkuyorum da çünkü covid-19 olursak ölme riski çok fazla yüksek. Ama bir taraftan da artık duramıyorum evde, çok sıkılıyorum. Aylardır evdeyiz." Ceylin'in, bu ifadeleri kullanırken, gergin, stresli, kaygılı ve üzgün olduğu gözlemlenmiştir.

Katılımcılardan Gül şunları ifade etmiştir: *"Çoğunlukla büyüklerimiz dışarı çıktığı için bizi hiç dışarı çıkarmıyorlar. Bizi eve tiktılar, kapıyı kapattılar, kale kapısı yaptılar sanki, hiç çıkamadık dışarı. Bu nedenle üzüldüm, sinirlendim... Ama bizi korudukları için de az korktum covidten, yoksa çok daha fazla korkabilirdim." Gül, bu ifadeleri kullanırken oldukça gergin olduğu gözlemlenmiştir.*

%40'ı kaygılandığını belirten katılımcılardan Efe, duygularını *"İlk zamanlar korktum. Sonra kaygılanmaya başladım. Ama tedbirlerimizi alıyorduk biz, kurallara uyuyorduk. Evden de çok çıkmıyordum zaten. Öyle olunca kendimi güvende hissettim. Ama bunun yanında çok canım sıkıldı, üzüldüm." şeklinde ifade etmiştir.*

Ali ise, Covid-19 hakkındaki duygularını şu sözlerle anlatmıştır: *"Biraz üzüldüm, biraz korktum ama şaşırardım da böyle bir şey olduğunu ilk defa görüyorum, böylesine hiç virüs görmedim. Şaşırardım." Ali'nin oldukça gergin ve kaygılı bir yüz ifadesi vardı, gözlerini sık sık kaçırıyordu, stresli olduğu gözlemlendi*

TEMA	KATEGORİ	KOD	GÜL	AYLA	EL A	ZEHRA	SARE	UFUK	CEYLİN	MAYSA	ALİ	EFE
COVİD-19	Korkusunun Nedeni	Hastalanmak	*			*	*				*	*
		Ölmek	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
		Sevdiklerinden ayrılmak	*		*	*	*	*	*	*		*
		Ailesi olmadan yaşamak		*								
		Sevdiklerini özlemek						*		*		

Tablo 6. "Neden korktunuz?" sorusuna ilişkin katılımcı görüşleri.

Tablo 6'da görüldüğü gibi, katılımcıların hepsi korktuklarını ifade etmişlerdir. İfadeleri incelendiğinde bazıları kendi ölümünden korktuğunu, bazıları sevdiklerinin ölmesinden korktuğunu, bazıları ise, belirsizlikten korktuğunu dile getirmişlerdir.

Katılımcılardan Maysa, "Korkuyorum, üzüliyorum bir de insanları hasta ettiği için de üzüliyorum. Hastalanırsam öleceğim diye çok korkuyorum, ölmek istemiyorum..." şeklindeki ifadesinden sonra, "Ölmekten korkuyorum çünkü sevdiğim insanları göremiyorum öldükten sonra" şeklinde açıklamıştır. Bunları söylerken katılımcının endişeli bir yüz ifadesinin olduğu gözlenmiştir.

Efe ise duygularını, "Aslında ölümden korktum. Sevdiklerimden ayrılmak, onları bırakıp bilmediğim bir yere gitmek, belirsizlik korkuttu." şeklinde ifade etmiştir. Efe'nin yüz ifadesinin gergin ve endişeli olduğu gözlenmiştir.

Ayla, ailesi olmadan nasıl yaşayacağı korkusunu: "Korktum. Sevdiklerimin ölmesinden korktum. , çünkü sevdiklerim ölürse ben ne yaparım, yani onlarsız hayat nasıl olur, kim bakar bana..." şeklinde ifade etmiştir. Ayla, bunları söylerken başını öne eğdi. Üzgün, endişeli bir yüz ifadesi vardı.

TEMA	KATEGORİ	KOD	GÜL	AYLA	EL A	ZEHRA	SARE	UFUK	CEYLİN	MAYSA	ALİ	EFE
COVİD-19 SÜRECİ	Korunma Yöntemleri	El hijyeni	*	*			*	*	*	*	*	*
		Maske	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
		Sosyal mesafe	*		*	*	*	*	*	*	*	*
		Eldiven kullanımı		*	*							
		Kıyafet temizliği									*	*

Tablo 7. "Covid-19 Salgını sürecinde korunmak için neler yaptınız?" sorusuna ilişkin katılımcı görüşleri.

Tablo 7’de Covid-19 sürecinde korunma yöntemleri incelenmiştir. Katılımcıların tamamı maske kullandıklarını belirtirken, %90’ı sosyal mesafeye dikkat ettiklerini, %80’i ise, el hijyenine önem verdiklerini iletmışlerdir. Katılımcılardan Sare; “Ben şu anda okula gidiyorum, kurslarım açıldı. Çift maske takıyorum çünkü sınıf ortamındayız. Yanımızda mutlaka dezenfektan ya da kolonya oluyor, ıslak mendil oluyor, ellerimi sürekli temizliyorum.” şeklinde yanıt vermiştir.

Ayla, korunma yöntemlerine eklediği maske kullanımını şu sözleriyle açıklamıştır: “Bol bol elimizi yıkadık, maskeler taktık dışarı çıktığımız sürece, dezenfektanlar, kolonyalar zaten hep yanımızda var. Eldiven de kullandık, bir yere değerken falan.”

Ali ise, korunma yöntemlerinde kıyafet temizliğini; “Dışarı çıkarken hiç maske takmadan çıkıyordum önceden. Şimdi dışarı çıkarken mutlaka takıyorum. Marketlere girip çıktıktan sonra dezenfektanlıyorum elimi. Eve geldiğimde evin önünde dezenfektan var. Ondan sıkıyorum. Eve girince de elimi yıkıyorum. Sonra üstümü değiştiriyorum. Onlar kirlendiği için kirli sepetine atıyorum.” şeklinde ifade etmiştir. Ali’nin, bu ifadesini kullanırken gergin ve endişeli olduğu gözlemlenmiştir.

TEMA	KATEGORİ	KOD	GÜL	AYL	EL	ZEHR	SAR	UFU	CEYLİ	MAYS	AL	EF	
COVİ D-19 SÜRE Cİ	Vakit geçirme yöntemler i	İnternet	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	
		TV	*	*	*	*					*		
		Kitap okuma	*										
		Ders çalışma	*	*		*	*	*					*
		Oyun oynama	*			*	*		*	*			
		Beslenme örüntüleri		*	*							*	
		Mutfak aktiviteleri		*	*			*			*		
		Bisiklet sürme		*									*
		Uyku		*	*								
		Aile içi etkinlik						*			*		
		Görüntülü telefon görüşmesi									*		

Tablo 8. “Covid-19 Salgını sürecinde vakit geçirmek için neler yaptınız?” sorusuna ilişkin katılımcı görüşleri.

Tablo 8’de Covid-19 sürecinde vakit geçirme incelenmiştir. Katılımcıların tamamı, interneti Covid-19 pandemisi öncesine göre daha fazla kullandıklarını belirtmişlerdir.

Efe konuyla ilgili şu ifadeleri kullanmıştır: “Evide bol bol bilgisayar oyunu oynuyorum. Önceden de oynardım ama salgın süresinde evde çok sıkıldım. Yapacak çok da bir şey olmuyor. O yüzden çok fazla bilgisayar oyunu oynamaya başladım.”

Katılımcıların cevapları ve tablo 8 doğrultusunda Covid-19 sürecinde çocuklarda internet bağımlılığı oluştuğunu söyleyebiliriz.

Katılımcılardan gelen cevapların arasında beslenme örüntülerinde değişiklik ve mutfak aktiviteleri kodları da yer almaktadır. Bu kodların içeriğine bakıldığında Ela; “Çok az ders çalıştım. Hep televizyona ve telefona baktım. Teknoloji bağımlısı oldum. Bol bol yemek yedim ve daha fazla uyudum.” Ela bunları söylerken, mutsuz ve memnuniyetsiz bir ifadesi vardı. “Ama yediklerimin çoğu bağışıklık sistemimi güçlendirmek içindi. Mesela protein birazcık daha fazla yedim bağışıklık sistemim güçlensin diye. Yani bütün vitaminlerden biraz daha fazla yemeye başladım. Çünkü bağışıklık sisteminin güçlenmesi lazım. Yoksa, virüs bulaşırsa öldürür. O yüzden biraz daha fazla protein, vitamin yemeye başladık, su içmeye başladık.” İfadelerini kullanmıştır. Ela sözlerine şu şekilde devam etti: “Mutfak maceralarım oldu, annem bana yumurta pişirmeyi, pasta yapmayı öğretti. Artık tek başıma pasta yapıp, kahvaltı için yumurta yapabiliyorum.” şeklinde ifade etmiştir. Ela bu sözleri söylerken gülümsediği ve yüzünde memnuniyet ifadesinin olduğu gözlenmiştir.

Ayla konuyla ilgili görüşlerini; “Mutfakça çok vakit geçirdim. Hem pasta yapmayı öğrendim hem bol bol yedim. Çok kilo aldım. Bu yüzden bisiklet sürmeye başladım ve biraz kilo verebildim” ifadesini kullanmıştır.

Ela ve Ayla'nın ifadeler incelendiğinde beslenme örüntüleri kodunun içeriğinin farklı anlamlar taşıdığı görülmektedir. Bazı çocuklar Covid-19 sürecinde fazla beslendikleri görülürken, bazı çocukların bağışıklık sistemini güçlendirmek için daha sağlıklı beslendikleri görülmektedir.

Ceylin sözlerini; “Biz site bahçesinde oyunlar oynadık ama bu sefer maske takarak ve birazcık sosyal mesafeye uyarak oynadık. Mesela top gibi şeyler oynamıyoruz. Çünkü top her tarafa kaçabilir veya onu tutan kişi kovid-19 olabilir ve biz topu tuttuğumuz zaman bize de kovid-19 bulaşabilir. Saklambaç oyunumuz da değişti, ellerimize eldiven giyersek ebeyleyebiliriz. Yoksa yine kovid-19 bulaşabilir” şeklinde belirtmiştir.

Maysa, “Coronavirüsün bir iyi tarafı var: ailemle daha çok zaman geçiriyorum. Onlarla ip çekme oynuyorum, körebe, kutu oyunları, köşe kapmaca bir sürü oyun oynuyoruz evde. Sonra hep birlikte yemek yapıyoruz, kardeşimle kartondan etkinlikler, bol bol resimler yapıyoruz. Sonra da sergi açıyoruz. Yani sergi gibi oluyor, akrabalarımı görüntülü arayıp onlara sergilerimizi gösteriyoruz.” ifadelerini kullanmıştır.

TEMA	KATEGORİ	KOD	GÜL	AYL	EL	ZEHR	SAR	UFU	CEYLİ	MAYS	AL	EF
COVID-19 SONRASI	Planlar	Arkadaşlarla yüz yüze görüşme	*	*	*	*	*		*	*	*	*
		Özgürce dışarı çıkabilme	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
		Sevdikleriyle sarılma		*		*	*					
		Mesafesiz oyun oynama		*	*		*	*	*	*	*	

	Özel günlerde mesafesiz olma		*									
	Dışarıda yemek yiyebilme						*					

Tablo 9. "Covid-19 Salgını bittikten sonra neler yapmak istersiniz?" sorusuna ilişkin katılımcı görüşleri.

Tablo 9 incelendiğinde, katılımcıların tamamının, arkadaşlarla yüz yüze görüşme ve özgürce dışarı çıkabilme kodlu cevapları verdiği görülmektedir. Gül, düşüncelerini aşağıdaki gibi ifade etmiştir:

"Bütün arkadaşlarımla sosyal mesafesiz buluşmak, farklı farklı yerleri özgürce gezmek isterdim. Bir sürü tatile çıkmak isterdim."

Zehra: "Sevdiklerimle, kuzenimle yakınlaşmak, sarılmak, oyunlar oynamak, bol bol vakit geçirmek isterim. Ailece bilmediğimiz yerlere gitmek, özgürce gezip dolaşmak istiyorum."

Gül ve Zehra'nın, bunları söylerken gülümsedikleri, mutlu oldukları ve dua eder gibi ellerini açtıkları gözlenmiştir.

Ayla, konu ile ilgili düşüncelerine özel günlerde mesafesiz olma kodunu eklemiştir: *"Bayramlarda, özel günlerde büyükerin ellerini yine öpebilmek, onlarla sarılabilmek isterdim. Hep birlikte, iç içe..."*

Ufuk ise, *"Arkadaşlarımla çıkıp top oynamak doya doya, en çok istediğim şey bu. Bir de istediğim kadar dışarıda yemek yemek"* ifadelerini kullanmıştır.

4. TARTIŞMA

Pandemi salgını üzerine yapılan araştırmalar, pandeminin bireylerin ruh sağlığını (Golberstein, Wen ve Miller, 2020), özellikle çocukların ruh sağlığını etkilediğini ortaya koymuştur (Patrick ve diğerleri, 2020 , Xie ve diğerleri, 2020). Çalışmada katılımcıların tamamının Covid-19 Salgınından korktukları sonucu bulunmuştur. Korkunun yanında üzüntü, kaygı, sıkıntı, mutsuzluk gibi olumsuz duygular ifade edilmiştir. Literatüre bakıldığında salgın hastalıklarda çocuklarda korku, öfke, üzüntü, değersizlik, kaygı, suçluluk gibi duyguların hissedilebileceği belirtilmiştir (Boelen ve Spuij, 2013; Scheeringa, Zeanah ve Cohen, 2011). Başka bir çalışmada pandemik hastalıklar karşısında izole edilen çocukların akut stres bozukluğu, uyum bozukluğu ve yas geliştirme olasılıklarının daha yüksek olduğu, izole çocukların%30'unun travma sonrası stres bozukluğu için klinik kriterlerini karşıladığı sonucuna varılmıştır (Sprang&Silman, 2013).

Katılımcıların tamamı Covid-19 Salgınının öldürücü olduğunu ve ölümden korktuklarını belirtmişlerdir. Yapılan derinlemesine görüşmede çocukların bu bilgiyi ebeveynlerinden, yakınlarından, televizyon ve sosyal medyadan duydukları öğrenilmiştir. Literatüre bakıldığında, Covid-19 kaynaklı ölümlerin oranının yüksek olduğu görülmektedir (Bhaskaran ve 2021; Narayanan, 2020; Williamson 2020). Çocuklar da bu bilgileri televizyondan ya da ebeveynlerinden duymaktadır. Bu noktada, ikincil bir travma yaşanmaması ve psikolojik dayanıklılıklarının artırılması için çocukların doğru bilgiye ulaşması gerekmektedir (NCTSN, 2020a). Çocuğun yaşına, gelişimsel düzeyine uygun açıklamalar yapmak bu noktada önem taşımaktadır (Çaykuş ve Çaykuş, 2020).

Katılımcıların tamamının Covid-19 Salgını sürecinde, internet kullanımlarının arttığı görülmüştür. Evde izole olup, sosyalleşmesi kısıtlanan çocuklar, vakit geçirebilmek için internet ve bilgisayar oyunlarını eskiye oranla daha fazla kullandıklarını dile getirmişlerdir. Çocukların ikincil travmaya maruz kalmamaları için internet kullanımının gereğinden fazla olmaması gerektiği görüşü bulunmaktadır (Çaykuş ve Çaykuş, 2020; UNICEF (2020b). Yetişkinlerle yapılan çalışmalarda da Covid sürecinde internet bağımlılığının arttığı

görülmektedir (Király at all.,2020; Sun at all, 2020). Bunun yanında, literatürde Covid-19 Salgını sürecinde çocuklarda problemli internet kullanımı ile ilgili bir bilgiye rastlanmamıştır. Ancak literatürde görüldüğü gibi yetişkinlerin de internete daha fazla yönelmeleri hem çocuklara bu noktada model olmaları hem de birlikte kaliteli zaman geçirmede yaşanan sıkıntılar çocukların internete daha çok yönelmelerinde etkili olabilir.

Çalışmanın bulgularına göre, aile içi etkinlik, mutfak aktiviteleri ve sevdikleriyle görüntülü konuşma gibi olumlu ve yapıcı eylemlerin katılımcılar arasında oldukça az olduğu görülmektedir. Covid-19 salgını sürecinde, olumsuz duygularla baş edebilmek için çeşitli etkinliklerin yapılması ve rutinlerin oluşturulması önerilmektedir (Dünya Sağlık Örgütü, 2020; UNICEF (2020b). Ebeveynlerin çocuklarla birlikte kaliteli zaman geçirmelerinin çocukların kaygı ve korku düzeylerinde azalma sağladığı (UNICEF 2020c) ebeveyn-çocuk ilişkisini olumlu yönde etkilediği (Saygı ve Uyanık, 2013), mevcut krizden daha uyumlu ve bağlantılı bir aile olarak çıktıkları (Liu ve Doan, 2020 , Liu ve diğerleri, 2020)sonuçlarına varılmıştır.

Çalışmada ebeveyni sağlık sektöründe çalışan toplam 4 çocuk bulunmaktadır. Bu dört çocuktan üçünün, derinlemesine görüşme ve gözlem sonuçlarına dayanarak, kaygı düzeylerinin diğer çocuklara göre daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu çocukların, her gün ebeveynleriyle birlikte haberleri izlediği ve konu ile ilgili ebeveynlerinin konuşmalarına tanıklık ettiği öğrenilmiştir. İtalya'da yapılan bir çalışmada, sağlık sektörü çalışanlarının çocuklarının, ebeveynleri sağlık çalışanı olmayan çocuklara göre kaygı düzeylerinin daha fazla olduğu belirtilmektedir (Davico at all, 2021). Bilgi, güvenilir ve güvenilir olmayan kaynakların bir karışımını içerdiğinden korku, endişe, panik ve belirsizlik ortamı yaratabilir (Gupta&Nebhinani, 2020) ve gereğinden fazla bilgi edinmek bireylerde psikolojik kargaşaya neden olabilir (Hua, Shaw, 2020; Jakovljevic, Bjedov, Jaksic, Jakovljevic, 2020; Moradi, Mollazadeh, Karimi, Hosseingholipour, Baghaei, 2021). Çalışmada çıkan bu sonucun literatür ile benzerlik gösterdiği görülmektedir.

Katılımcıların tamamı Covid-19'dan korunma yöntemleri olarak maske taktıklarını, çoğunluğu ise el hijyenine ve sosyal mesafeye dikkat ettiklerini belirtmişlerdir. Televizyon, sosyal medya ve çeşitli çocuk programlarında bu bilgiler sık sık yayınlanmakta ve alınması gereken bu önlemlerin önemi vurgulanmaktadır. Yapılan derinlemesine görüşmede, çocukların bu bilgileri ebeveynlerinden ve çeşitli iletişim araçlarından öğrenerek uyguladıkları sonucuna varılmıştır.

Katılımcıların hepsi, Covid-19 Salgını bittikten sonra özgürce dışarı çıkmayı, arkadaşlarıyla yüz yüze görüşebilmeyi ve mesafe olmadan oyun oynayabilmeyi istediklerini belirtmişlerdir. Bu zorlu süreç, çocukların ruhsal sağlığını olumsuz etkilemiş, olumsuz duygularla baş etme güçleri azalan çocuklarda, sosyalleşmenin önemini de ortaya koymuştur.

5. SONUÇ VE ÖNERİ

Çalışmada, çocukların sosyal gelişimlerine destek olacak ve bu krizin oluşturduğu olumsuz duygularla baş etmelerini kolaylaştıracak ortamlardan uzaklaştıkları görülmektedir. Çalışmaya katılan çocuklarda korku, kaygı, öfke, kızgınlık gibi olumsuz duygular olduğu görülmektedir. Bu sorunlara zamanında dikkat edilmemesi, önlenmemesi, çocuklarda uzun süreli psikolojik komplikasyonların oluşmasına neden olabilir. Bu durum, pandeminin sona ermesinden sonra da hayata karşı tutumlarını olumsuz etkileyebilir. Bu nedenle, çocukların COVID-19 pandemi sürecinde ortaya çıkan tepkileriyle baş etme becerilerini kazanmaları ve COVID-19 sonrası psikolojik dayanıklılığı artırılarak ruh sağlıklarının desteklenmesi önemlidir. Bunun için de internet tabanlı terapiler ya da elektronik mesajlaşma sistemi ile çevrim içi terapist desteği önerilebilir.

Çalışmada çocukların bulunduğu ortamlarda, Covid-19 Salgını ile ilgili haberlerin izlendiği ve ebeveynlerin konu ile ilgili konuşulduğu sonucu çıkarılabilir. Gelişim dönemlerine uygun olmayan bilgi içerikli konuşmalar ve gereğinden fazla haberlerin izlenilmesi çocuklarda kaygı ve strese neden olabilmektedir. Coronavirüs infodemisinden kaçınmak bu nedenle stres ve kaygıyı azaltmaya yardımcı olabilir.

Çalışmada çocukların tamamının pandemi öncesi döneme göre daha fazla internet ile vakit geçirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Ev ortamında çocukların COVID-19 pandemi süreciyle ilgili gereğinden fazla görsel ve işitsel uyaranlara (medya, sosyal medya vb.) maruz bırakılmaması ikincil travmayı önlemek için de önemlidir. Bu dönemin sağlıklı geçirilebilmesi için ev ortamında günlük rutin oluşturulabilir, yaşa uygun etkinlikler

yapılabilir, çocukların arkadaşları ya da sevdikleriyle uygun süre aralığında görüntülü görüşmeler planlanabilir.

6. Teşekkür

Çalışmaya katılmayı kabul eden çocuklara teşekkür ederiz.

7. Çıkar Çatışması

Yazarlar arasında çıkar çatışması yoktur.

KAYNAKÇA

Arıkan, A. (2019). Çocuklarda Venöz Kan Alma İşlemi Sırasında Uygulanan Helicone ve Pika Bilekliğin Ağrı ve Anksiyete Üzerine Etkisi. Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Hemşirelik Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Baş, T. ve Akturan, U. (2008). Nitel Araştırma Yöntemleri NVivo7.0 ile Nitel Veri Analizi. Seçkin Yayıncılık.

Bhaskaran, K., Bacon, S.C., Evans, S.J., Bates, C.J., Rentsch, C.T., MacKenna, B., Goldacre, B. (2021). Factors associated with deaths due to COVID-19 versus other causes: population-based cohort analysis of UK primary care data and linked national death registrations within the Open SAFELY platform. *medRxiv*.

Canlıoğlu, M. (2019). Fenomenolojik, Postmodern, Pragmatist Değerler Eşliğinde Eklektik Siyaset Kuramına Giriş. Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi, 5 (1), 17-35. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kkujebpir/issue/49941/623322>.

Çaykuş, E.F. Ve Çaykuş, T.M. (2020). Covid-19 Pandemi sürecinde çocukların psikolojik dayanıklılığını güçlendirme yolları: Ailelere, öğretmenlere ve ruh sağlığı uzmanlarına öneriler. Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, Cilt 7, Sayı 5 S. 95-113. ISSN: 2148-9963

Davico, C., Ghiggia, A, Marcotulli, D., Ricci, F., Amianto, F. and Vitiello, B. (2021). Psychological Impact of the COVID-19

Pandemic on Adults and Their Children in Italy. *Front. Psychiatry* 12:572997. doi: 10.3389/fpsy.2021.572997

Dünya Sağlık Örgütü (2020). COVID-19 salgını sırasında ruh sağlığı ve psikososyal hususlar. <https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/mental-health-considerations.pdf> adresinden ulaşılmıştır.

Gençtan, E. (2002). Psikanaliz ve Sonrası (13). İstanbul, Metis Yayınları.

Golberstein, E, Wen, H., Miller, B.F. (2020). **Coronavirus disease 2019 (COVID-19) and mental health for children and adolescents**. *JAMA Pediatrics*, 174 (9) (2020), pp. 809-820, [10.1001/jamapediatrics.2020.1456](https://doi.org/10.1001/jamapediatrics.2020.1456)

Gupta, T., Nebhinani, N. (2020). Impact of COVID-19 Pandemic on Child and Adolescent Mental Health.

Henry, B.M., Lippia, G., Plebania, M. (2020). Laboratory abnormalities in children with novel coronavirus disease 2019. *Clinical Chemistry and Laboratory Medicine* (Doi:10.1515/cclm-2020-0272), 16 Mart 2020.

<https://www.degruyter.com/downloadpdf/j/cclm.ahead-of-print/cclm-2020-0272/cclm-2020-0272.pdf>.

Hua, J., Shaw, R. (2020). Corona virus (COVID-19) "infodemic" and emerging issues through a data lens: the case of China. *Int J*

Environ Res Public Health.17(7): 2309.

<https://doi.org/10.3390/ijerph17072309>

Jakovljevic, M., Bjedov, S., Jaksic, N., Jakovljevic, I. (2020). COVID-19 pandemia and public and global mental health

from the perspective of global health security. *Psichiater Danubina*. 32(1): 6- 14. <https://doi.org/10.24869/psyd.2020.6>

Király, O., Potenza, MN, Stein, DJ, King, DL, Hodgins, DC, Saunders, JB,&Demetrovics, Z. (2020). COVID-19 salgını sırasında sorunlu internet kullanımını önleme: Fikir birliği kılavuzu. *Kapsamlı Psikiyatri* , 100 , 152180.

Kocabaşoğlu, N. (b.t.) (2012). Stres ve Anksiyete. <http://ctf.edu.tr/stek/pdfs/47/4719.pdf>.

Sun, Y., Li, Y., Bao, Y., Meng, S., Sun, Y., Schumann, G., ve Shi, J. (2020). Short report: Increased addictive internet and substance use behavior during the Chinese COVID-19 pandemic. *American Journal of Addictions*, 29 (4), 268-270.

Patrick, S.W., Henkhaus, L.E., Zickafoose, J.S., Lovell, K., Halvorson, A., Loch, S., ... ve Davis, M.M. (2020). Well-being of parents and children during the COVID-19 pandemic: a national survey. *Pediatrics*, 146(4).

Ping-IngLeea, Ya-LiHub, Po-Yen Chenc, et al. Are children less susceptible to COVID-19? *Journal of Microbiology, Immunology and Infection* (doi.org/10.1016/j.jmii.2020.02.011), 25 Şubat 2020.

<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1684118220300396?via%3Dihub>.

Rothan, H.A., Byrareddy S.N. (2020). The epidemiology and pathogenesis of coronavirus disease (COVID-19) outbreak. *J. AutoimmunFeb*. 26-109:102433. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/32113704/>

Moradi Y., Mollazadeh, F., Karimi, P., Hosseingholipour, K., Baghaei, R. (2021). Psychological reactions of COVID-19 patients to the stress caused by the disease crisis: A descriptive phenomenological study. <https://doi.org/10.1111/ppc.12741>

Narayanan, C.S. (2020) A novel cohort analysis approach to determining the case fatality rate of COVID-19 and other infectious diseases. *PLoS ONE* 15(6): e0233146. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0233146>

Sprang, G., Silman, M. (2013). Posttraumatic stress disorder in parents and youth after health-related disasters. *Disaster Med Public*. 2013; 7: 105-110.

UNICEF (2020b). COVID-19 Ebeveyni Olmak, Sakin Olun ve Stresle Başa Çıkın. https://868b1700-4f92-4143-a9e1-4d615770397f.filesusr.com/ugd/d13cc0_dc15c5cb09534f5c856329b2473b7ffd.pdf adresinden ulaşılmıştır.

Ulusal Çocuk Travmatik Stres Ağı (NCTSN) (2020a). COVID-19 ile İlgili Travmatik Ayrılık veya Travmatik Yaslı Çocuklara Yardım Etme.

<https://www.nctsn.org/resources/helping-children-with-traumatic-separation-or-traumatic-grief-related-to-covid-19> adresinden ulaşılmıştır.

UNICEF (2020c). COVID-19 Ebeveyni Olmak, Bire-Bir Zaman Geçirin.

https://868b1700-4f92-4143-a9e1-4d615770397f.filesusr.com/ugd/d13cc0_08be4701d38f4e96a2d2a46ed6933f0c.pdf

adresinden ulaşılmıştır.

Xie, X., ve Zhong, Z. (2020). W Zhao, C Zheng, F Wang, J Liu. Chest CT for Typical 2019-nCoV Pneumonia: Relationship to

Negative RT-PCR Testing. *Radiology*, 200343.

World Health Organization. Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) Situation Report – 50. Data as reported by national authorities by 10 AM CET 10 March 2020.

Williamson, E.J., Walker, A.J., Bhaskaran, K. et al. Factors associated with COVID-19-related death using OpenSAFELY. *Nature* 584, 430–436 (2020). <https://doi.org/10.1038/s41586-020-2521-4>